

The Impact of Quranic Concepts and Interpretations on Mental Health: A Case Study of Applying Quranic Themes in the Sheikh Lotfollah Mosque

Farhad Beygi ¹, Nadali Ashouri ^{*2}, Mohsen Fahim ³

¹ PhD student in the field of Qur'anic and Hadith Sciences, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran, farhadbeygi@gmail.com

^{*2} (Corresponding author) Associate Professor, Islamic Azad University, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran, nadali_ashoori@yahoo.com

³ Assistant Professor, Department of Theology, Najaf Abad Branch, Islamic Azad University, Najaf Abad, Iran, m.fahim@phu.iaun.ac.ir

Article Info

Research Article

Issue 56

Volume 21

Page 89 to 107

Submission Date: 2023/01/07

Review Date: 2023/04/24

Acceptance Date: 2023/07/15

Publication Date: 2024/12/21

Keywords

Concepts,
Translation,
Mental Health,
Mosque,
Quran

Cite this article

Beygi, F., Ashouri, N. and Fahim, M. (2024). The Impact of Quranic Concepts and Interpretations on Mental Health: A Case Study of Applying Quranic Themes in the Sheikh Lotfollah Mosque. *Islamic Art Studies*, 21(56), 89-107.

 [dorl.net/dor/20.1001.1.***** ***/](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.401045.2215)

 [dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.401045.2215](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.401045.2215)

ABSTRACT

The Holy Quran is a guiding text that encompasses a range of directives, admonitions, sermons, and narratives, each addressing various facets of human life. These teachings can be utilized to derive principles and guidelines that promote psychological health and mental well-being. This study employs a descriptive and analytical approach, drawing on data from library sources. The Quran posits divine remembrance (dhikr) as the ultimate remedy for anxiety, as stated: "Say, 'It is for those who believe a guidance and a healing'" (Fussilat: 44). Through its teachings and directives, the Quran aims to help individuals achieve personal balance and harmony. Imam Ali (AS) advises: "Seek health for your ailments through the Quran and seek help with it in hardships." For individuals whose native language differs from Arabic, translating the Quran into their own language becomes essential for utilizing its teachings to address challenges and attain well-being. This process reveals the Quran's miraculous nature and fosters profound appreciation. In Islamic architecture, Quranic themes hold a special place; the Sheikh Lotfollah Mosque is a notable example.

Research Objectives:

1. To investigate Quranic strategies for promoting psychological health.
2. To explore the significance of mental health from the perspective of the Quran and Islamic teachings and its reflection in the Sheikh Lotfollah Mosque.

Research Questions:

1. What strategies does the Quran offer for promoting psychological health?
2. What significance does mental health hold from the perspective of the Quran and Islamic teachings, and how is it reflected in the Sheikh Lotfollah Mosque?

Introduction

The Quran is a guiding text for humanity, revealed for all people and not confined to any specific time or place. Consequently, individuals at any point in time can utilize this healing scripture for their guidance and self-perfection. However, the Quran was revealed in Arabic, and not everyone worldwide speaks or understands Arabic, which means they cannot directly benefit from the divine concepts embedded in its verses. Therefore, it is essential to find a solution to introduce non-Arabic speakers to the divine concepts of the Quran. This is where the translation of the Quran becomes crucial, as it involves translating Quranic expressions into other languages. Enthusiasts use this method to translate the divine verses for the general public who are not familiar with Arabic, explaining the divine concepts so that everyone can benefit from these luminous ideas according to their understanding.

Imam Khomeini believed that the language of the Quran is one that is understandable by its general audience: "God has expressed intellectual truths in the noble Quran, the sayings of the prophets, and the Imams, generally in the language of common people, out of mercy and compassion for humanity, so that everyone can benefit from these truths according to their understanding" (Khomeini, 1395: 38).

When someone translates a text and gains access to ancient knowledge, they feel secure and can make informed decisions about when and where to use this knowledge for their benefit. Others can also use this translation to grasp the original intent to some extent. Translating Quranic verses is a tool that provides a platform for the general public to benefit from the Quran's profound concepts, refine their souls, and achieve peace. Therefore, by translating divine verses and promoting this valuable art, humans can achieve peace in all aspects (physical, spiritual, and mental) and plan how to use the blessings of divine verses (the Quran) to reach human perfection in this life and the afterlife and achieve eternity. However, if they cannot grasp the inner meaning and hidden secrets of the divine verses—i.e., if they cannot translate the divine speech into their own language—they will constantly struggle to understand the essence of the verses and fail to access the effective life plan outlined in the divine verses. This will leave their spirit and soul disturbed and depressed, as they cannot benefit from the effectiveness and spirituality of the divine verses for themselves or others.

Upon conducting some research, we discover that numerous writings and articles have been composed on the role of the Quran in mental health and psychological well-being, such as: 1) Quranic strategies for ensuring psychological health; 2) Mental health from the perspective of the Quran and Islamic teachings; 3) The Holy Quran and mental health. There are also writings on the reasons for opposing the translation of the Quran,

which discuss the historical objections to translating Quranic verses. However, examining some of the reasons for opposing the translation of Quranic verses and their impact on human mental health is a new topic that has not been addressed previously. Therefore, we intend to explore this topic to the best of our ability in this article and shed light on its aspects.

Conclusion

During the period when the translation of the Quran was prohibited by rulers, Muslims derived limited benefit from the Quran. Only a small number of individuals proficient in Arabic, referred to as native Arabic speakers, were able to grasp the core meanings of its verses. However, the majority of Muslims, who were non-Arabic speakers (commonly referred to as *Ajam*), could not adequately benefit from the Quran and were restricted to merely reciting it. Consequently, a large portion of Muslims were unable to comprehend the miraculous nature of the Quranic verses. They experienced anguish knowing that their guide for life was present in this divine book but remained inaccessible to them. This led them to seize every opportunity to translate the Quranic verses and uncover the meanings of this luminous scripture. Gradually, as Quran translations spread and people became more familiar with its core messages, a larger number of individuals became captivated by its divine verses. It became evident that opposing Quran translations was an erroneous stance. Translation not only preserved the Quran's miraculous essence and credibility but also enabled more individuals to appreciate its unparalleled nature. This revelation further highlighted its miraculous aspects and increased its appeal among believers.

The Quran is fundamentally a book of guidance containing directives, advice, exhortations, and narratives that address various dimensions of human life. From these teachings, principles for ensuring psychological health and balance can be derived. God identifies remembrance of Him (*dhikr Allah*) as the ultimate remedy for anxiety and prescribes teachings aimed at fostering personal equilibrium through their application:

"Say: For those who believe, it is guidance and healing." (Surah Fussilat: 44; translation by Ansarian).

Imam Ali (PBUH) emphasizes this point: *"Seek health for your ailments from the Quran and seek assistance through it for your hardships"* (Nahj al-Balagha, Sermon 176). This raises the question: how can someone who does not understand the language of the Quran find healing in its verses without translation? A deeper reflection reveals that translating Quranic verses allows individuals to utilize their miraculous concepts in daily life, heal their ailments through their illumination, and attain peace. Moreover,

accurate translations enhance—not diminish—the Quran’s value and credibility, making its miraculous nature evident to all while increasing its following. The profound influence of Quranic themes can also be observed in Islamic architecture, particularly in the interior and exterior decorations of Sheikh Lotfollah Mosque in Isfahan—a testament to the Quran’s central role in shaping Islamic culture and architecture.

References

- The Holy Quran, Ansarian, A. (Translator). *Surah Fussilat: 44*.
- Abasi, Akbar. (2006). “Religion and Mental Health.” *Hadith-e-Zindagi Journal*, Issue 9, 12 [In Persian].
- Azarnoush, Azartash. (1997). “The History of Translation from Arabic to Persian.” *Tarjoman-e-Wahy Journal*, Issue 1, Tarjoman-e-Wahy Cultural Institute [In Persian].
- Carl, Alexis. (1979). *Prayer*. Translated by Mohammad-Taqi Shariati. Tehran: Hosseiniyeh Ershad [In Persian].
- Ergayl, Michael. (2003). *The Psychology of Happiness*. Translated by Fatemeh Bahrami et al. Isfahan: Jihad Daneshgahi [In Persian].
- Golzari, Shabnam. (2015). “Sheikh Lotfollah Mosque: A Rare Legacy from the Safavid Era.” *Roshd-e-Amouzesh-e-Honar Journal*, Issue 41, 51–53 [In Persian].
- Haydari, Mohammad. (2002). *Dictionary of Common Verbs*. Qom: The International Center for Islamic Studies [In Persian].
- Ibn Taymiyyah, Taqi al-Din Abu al-Abbas Ahmad. (1984 CE). *Daqa’iq al-Tafsir: The Comprehensive Tafsir of Ibn Taymiyyah*. Edited by Muhammad Al-Sayyid Jalind. Third Edition. Damascus: Quranic Sciences Institute.
- Kalini, Muhammad ibn Yaqub. (1986). *Al-Usul min al-Kafi*. Vol. 2, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya [In Persian].
- Marefat, Mohammad-Hadi. (2003). *History of the Quran*. Fifth Edition. Tehran: SAMT [In Persian].
- Marefat, Mohammad-Hadi. (2000). *Al-Tafsir wal-Mufasssirun*. Vol. 1, Qom: Al-Tamhid Cultural Institute [In Persian].
- Mohseni Nagani, Cyrus. (2023 CE). “The Wisdom of Islamic Mosques with Emphasis on Sheikh Lotfollah Mosque.” *Humanities and Islamic Sciences in the Third Millennium Journal*, Vol. 7, Issue 2, 409–426 [In Persian].

- Mousavi Khomeini, Ruhollah. (2016). *Explanation of the Hadith of the Armies of Reason and Ignorance*. Sixteenth Edition. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works [In Persian].
- Mousavi Khomeini, Ruhollah. (1999). *Sahifeh Imam*. Vol. 20, Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works [In Persian].
- Qattan, Mana' ibn Khalil. (2000 CE). *Studies in Quranic Sciences*. Riyadh: Maktabat al-Ma'arif lil-Nashr wal-Tawzi'.
- Rashid Rida, Muhammad. (1990 CE). *Tafsir al-Quran al-Hakim (Tafsir al-Manar)*, Vol. 9. Cairo: Egyptian General Book Organization.
- Sayed Razi, Muhammad. (1994 CE). *Nahj al-Balagha*. First Edition. Edited by Azizullah Atarodi, Sermon 176. Qom: Nahj al-Balagha Institute [In Persian].
- Shahetta, Abdullah Mahmoud. (2002 CE). *Quranic Sciences*. Cairo: Dar Gharib.
- Shaibi, Ali Shawakh Ishaq. (1983 CE). *Encyclopedia of Quranic Compositions*, Vol. 2. Riyadh: Dar Al-Rifa'i.
- Sadeghzadeh Qomsari, Alireza. (2001). *Islamic Education with a Focus on Religious Education Pathology*. Tehran: Islamic Education Publishing House [In Persian].
- Tabatabai, Muhammad-Hussein. (1977 CE). *Al-Mizan fi Tafsir al-Mizan*, Vol. 11, Third Edition. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya [In Persian].
- Tarahi, Fakhruddin. (1996). *Majma' al-Bahrain*. Vol. 6, Third Edition. Edited by Sayyid Ahmad Husseini. Tehran: Mortazavi Bookstore [In Persian].
- Volladovand, Mohammad-Mehdi. (1997 CE). *Translation of the Holy Quran*. Third Edition. Tehran: Office of Islamic Studies and Historical Research [In Persian].

تأثیر مفاهیم و ترجمان قرآن بر سلامت ذهن؛

(مورد مطالعاتی: کاربریست مضامین قرآنی در مسجد شیخ لطف‌الله)

فرهاد بیگی^۱، نادعلی عاشوری^۲، محسن فهیم^۳

^۱ دانشجوی دوره دکتری تخصصی رشته علوم قرآن و حدیث، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران Farhadbeygi2@gmail.com

^۲ (نویسنده مسئول) دانشیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران، nadali_ashoori@yahoo.com

^۳ استادیار، گروه الهیات، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران، m.fahim@phu.iaun.ac.ir

چکیده

قرآن کریم کتاب هدایت است و در آن مجموعه‌ای از دستورات، پندها، موعظه‌ها و قصص مطرح شده است که هرکدام به جنبه‌ای از زندگی انسان نظر دارد و از آن آموزه‌ها می‌توان قواعد و دستورالعمل‌هایی که بهداشت و سلامت روانی را تأمین می‌کند، استفاده کرد. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای به رشته‌ی تحریر درآمده است. خداوند بیان درمان و نسخه شفابخش خویش (ذکر خدا) را درمان نهایی هرگونه اضطرابی می‌داند؛ سپس با بیان آموزه‌ها و دستورالعمل‌هایی می‌کوشد تا انسان با به‌کارگیری آن‌ها توازن و تعادل شخصیتی را در خود ایجاد نماید. «قُلْ هُوَ الَّذِي آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءً (فصلت: ۴۴)؛ «بگو این کتاب برای کسانی که ایمان آورده‌اند، سراسر هدایت و درمان است». حضرت علی (ع) می‌فرماید: «برای دردهایتان، از قرآن سلامت بخواهید و با قرآن بر سختی‌ها یاری جوید. حال کسی که زبان مادریش با زبان قرآن (عربی‌مبین) متفاوت است برای درمان دردهایش و رسیدن به سلامتی، چاره‌ای جز ترجمه قرآن به زبان خود ندارد و از این طریق و با ترجمه آن و درمان دردهایش، تازه جنبه‌ی اعجاز قرآن و بی‌مانند بودن آن برایش روشن می‌شود و به شدت به آن علاقه‌مند می‌گردد. در معماری اسلامی نیز مضامین قرآنی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ یکی از این بناهای منحصر به فرد مسجد شیخ لطف‌الله است.

اهداف تحقیق:

۱. بررسی راهکارهای قرآن برای تأمین بهداشت روانی.
۲. سلامت روان از دیدگاه قرآن و تعالیم اسلامی چه جایگاهی دارد و چه بازتابی در مسجد شیخ لطف‌الله یافته است؟

سؤالات پژوهش:

۱. راهکارهای قرآن برای تأمین بهداشت روان چگونه است؟
۲. سلامت روان از دیدگاه قرآن و تعالیم اسلامی چه جایگاهی دارد و چگونه در مسجد شیخ لطف‌الله بازتاب یافته است؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۶

دوره ۲۱

صفحه ۸۹ الی ۱۰۷

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۱۷

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۰۲/۰۴

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

کلمات کلیدی

مفاهیم،

ترجمه،

سلامت ذهن،

مسجد،

قرآن.

ارجاع به این مقاله

بیگی، فرهاد، عاشوری، نادعلی و فهیم، محسن. (۱۴۰۳). تأثیر مفاهیم و ترجمان قرآن بر سلامت ذهن مورد مطالعاتی: کاربریست مضامین قرآنی در مسجد شیخ لطف‌الله. مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۶)، ۸۹-۱۰۷.

dorl.net/dor/20.1001.1.*

***** ***/

dx.doi.org/10.22034/IAS

.۲۰۲۳.۴۰۱۰۴۵.۲۲۱۵

مقدمه

قرآن کتاب هدایت بشر است و برای همه انسان‌ها نازل گشته است و هیچگاه مختص زمان و مکان خاصی نیست؛ بنابراین عموم مردم در هر زمانی می‌توانند از این نسخه شفابخش در جهت هدایت و کمال خود استفاده نمایند؛ اما مسئله‌ای که در اینجا وجود دارد این است که قرآن به زبان عربی مبین نازل شده است؛ ولی همه مردم جهان عرب‌زبان نیستند و با زبان عربی آشنا نیستند و نمی‌توانند از مفاهیم آسمانی آیات الهی بهره ببرند؛ پس باید به دنبال راه‌حلی بود تا بتوان مردم غیرعرب را با مفاهیم الهی قرآن کریم آشنا نمود. اینجاست که ترجمه قرآن یا همان برگردان عبارات قرآن کریم به زبان‌هایی دیگر اهمیت پیدا می‌کند و علاقه‌مندانی پیدا می‌کند تا از این طریق آیات الهی را برای مردم عامه که با زبان عربی آشنا نیستند برگردان نمایند و مفاهیم الهی آیات قرآن را برای آنان توضیح دهند تا هرکس به اندازه فهم خود بتواند از این مفاهیم نورانی بهره‌مند گردد. امام خمینی (ره) معتقد است زبان قرآن زبانی است که برای عموم مخاطبان این کتاب الهی قابل فهم است: «حقایق عقلیه را حق تعالی در قرآن شریف و انبیا و ائمه معصومین (ع)، در احادیث شریفه، نوعاً به لسان عرف و عامه مردم بیان می‌کنند. برای شفقت و رحمت بر بنی‌الانسان است که هر کسی به مقدار فهم خود از حقایق نصیبی داشته باشد» (خمینی (ره)، ۱۳۹۵: ۳۸).

وقتی انسان متنی را ترجمه کرده و به کهن مطلب دست می‌یابد خیالش راحت می‌شود و با آسودگی خاطر می‌تواند تصمیم بگیرد کی و کجا از این مطلب به نفع خود و در جهت پیشرفت خود استفاده نماید؛ حتی دیگران نیز می‌توانند از این ترجمه استفاده نموده و تا حدودی (کم یا زیاد) منظور صاحب اصلی متن را دریابند. ترجمه آیات قرآن نیز وسیله‌ای است که می‌توان با کمک آن زمینه برای عموم مردم فراهم آورد تا بتوانند از مفاهیم بلند قرآن بهره‌مند گردند و روح و روان خود را جلا دهند و به آرامش برسند؛ بنابراین با ترجمه آیات الهی و گسترش این هنر ارزنده، انسان می‌تواند در تمام ابعاد (جسمی، روح و روان) به آرامش برسد و برنامه‌ریزی نماید که چه زمانی و چگونه در جهت رسیدن به کمال انسانی خود در زندگی دنیا و آخرت و برای رسیدن به جاودانگی از برکت آیات الهی (قرآن) استفاده نماید؛ اما اگر نتواند به باطن آیات الهی و رمز و راز نهفته در درون آن‌ها دست یابد و به عبارت دیگر نتواند کلام الهی را به زبان خود ترجمه نماید، دائماً درگیر فهمیدن کنه آیات و رسیدن به باطن آن‌ها است و چون نمی‌تواند به این مهم دست یابد و از رسیدن به برنامه کارساز زندگی که در آیات الهی بیان شده باز می‌ماند، روح و روانش ناراحت و افسرده می‌شود و از اینکه نمی‌تواند از نورانیت و معنویت کارساز آیات الهی به نفع خود و دیگران هم‌نوعان خود استفاده نماید، مغبون و افسرده می‌شود.

با کمی تحقیق و بررسی درمی‌یابیم که تألیفات و مقالات متعددی با موضوع نقش قرآن در سلامت روان و تأمین بهداشت روان تاکنون تألیف گردیده است؛ مانند: ۱- راهکارهای قرآن برای تأمین بهداشت روانی؛ ۲- سلامت روان از دیدگاه قرآن و تعالیم اسلامی؛ ۳- قرآن کریم و بهداشت روان. همچنین تألیفاتی نیز در خصوص علل مخالفت با ترجمه قرآن وجود دارد که به دلائل مخالفان ترجمه قرآن در طول زمان پرداخته‌اند؛ اما بررسی برخی علل مخالفت با ترجمه

آیات قرآن و تأثیر آن بر سلامت روان انسان، موضوع جدیدی است که تاکنون کسی از این منظر به آن نپرداخته است؛ بنابراین ما قصد داریم که در حد توان در این مقاله به آن بپردازیم و زوایایی از آن را روشن نماییم.

۱. معنی ترجمه

ترجمه مصدر فعل رباعی و در لغت به معنای روشن کردن و توضیح دادن است و در اصطلاح، برگرداندن کلامی از زبانی به زبان دیگر است (طریحی، ۱۳۷۵: ۲۱). مثلاً از عربی به فارسی؛ از این رو، نوشته‌هایی که شرح حال رجال را بیان می‌کند کتب تراجم می‌نامند و شرح حال هریک از رجال را ترجمه او می‌گویند (حیدری، ۱۳۸۱: ۸۰-۷۹).

شیوه‌های ترجمه عبارت‌اند از: **ترجمه تحت‌اللفظی یا همگام، ترجمه آزاد و ترجمه تفسیری.**

شرط ترجمه صحیح آن است که کاملاً به اصل معنا وفادار باشد؛ یعنی ترجمه همان را افاده کند که اصل، آن را می‌رساند، حتی دقایق و ظرایف متن اصلی به متن مترجم منتقل شود. مثلاً گاه سخن برای افاده اصل معنا نیست؛ بلکه برای افاده معنای تحسّر (اظهار حسرت) یا تحسن (اظهار اندوه) و مانند آن آمده است، اگر چنین متنی ترجمه شود باید ترجمه هم همین معنای را افاده کند؛ یعنی به گونه‌ای ترجمه شود که معنای تحسّر و تحسن را منتقل کند نه صرفاً به انتقال اصل معنای حقیقی یا مجازی لفظ بپردازد (معرفت، ۱۳۸۲: ۱۸۳). خلاصه، ترجمه باید اولاً: مخاطب فهم باشد. ثانیاً: آیینه تمام‌نمای اصل باشد تا در انتقال مفاهیم کمترین خللی حاصل نشود. البته هرگاه متن اصلی مانند متون مذهبی و کتاب‌های آسمانی از ویژگی‌های خاصی برخوردار باشد ترجمه نیز به همان‌شان حساسیت بیشتری خواهد داشت؛ بنابراین ترجمه قرآن به دلیل معجزه بودن آن نسبت به متون دیگر بسیار دقیق و مشکل است و هر کسی نمی‌تواند به این مهم دست یابد. اما در این میان فهم آغاز ترجمه آیات قرآن به فارسی و اینکه فارسی‌زبانان از چه زمانی ترجمه آیات الهی را به زبان فارسی آغاز نمودند، مسئله مهمی است که در ادامه بحث به آن پرداخته خواهد شد.

۲. تاریخ ترجمه از عربی به فارسی

ترجمه قرآن به فارسی داستان پرپیچ و خمی دارد. افزون بر این، مسئله چگونگی ترجمه قرآن به فارسی با سیر پیدایش تحول در زبان فارسی در گره خورده است. بدین معنا که نخستین ترجمه‌های قرآنی به فارسی، در شمار اولین متون نوشتاری فارسی بوده‌اند. از این جهت، این آثار به‌غیر از اهمیت پژوهشی‌شان درباره نحوه ترجمه قرآن و تاریخچه آن به فارسی، از شأن زبان‌شناختی نیز برخوردارند. به هر روی، ترجمه قرآن از نخستین روزهای گرویدن ایرانیان به اسلام - چه به گونه گفتاری و چه نوشتاری - تا به امروز رواج داشته است؛ اما در این میان آیا می‌توان از وجود ترجمه‌ای معیار سخن راند؟ چرا بیشتر وقت مترجمان ما مصروف تکرار دشواری‌ها و اشتباهات گذشتگان می‌شود؟ برای رسیدن به یک ترجمه معیار و تا حدی نزدیک به متن قرآن چه باید کرد؟ ما در کجای راه قرار داریم؟ در کنار همه این‌ها، نباید از یاد

ببریم که قرآن یک متن صرف ادبی نیست، بلکه کتاب هدایت مسلمانان است و بنابراین از جنبه‌ای مقدّس و اعجازی برخوردار است؛ از این سو، در ترجمه این کتاب باید به این موارد توجه جدی داشت.

دکتر آذرتاش استاد زبان و ادبیات عرب دانشگاه تهران و پژوهشگر و نویسنده و صاحب کتاب «چالش میان عربی و فارسی» در این باره می‌نویسند: «ایرانیان از همان زمانی که به اسلام گرویدند، در فهم معنای زبانی که قرآن، دعاها و متون دینی بدان نگاشته شده بود، با دشواری‌های زیادی روبه‌رو شدند؛ از این رو به‌غیر از یادگیری زبان عربی و آشنایی با ظرافت‌های صرفی و نحوی آن، خود (ایرانیان) پیش‌گام در گسترش این زبان شدند. بر این اساس، از همان آغاز، دست به ترجمه قرآن زدند. در همین زمینه، گفته شده که ایرانیان برگردان قرآن را در حاشیه این کتاب مقدس می‌نوشتند و یا ترجمه‌های شفاهی آن در کوچه و بازار رواج داشت. نیز از ترجمه فارسی قرآن توسط سلمان فارسی خبر داده شده است. از سویی، «قرآن قدس» را در اختیار داریم که به گویش سیستانی وقت ترجمه شده بود و شاید کهن‌ترین متن ترجمه قرآن باشد؛ اما ترجمه رسمی قرآن از قرن چهارم به بعد، یعنی از زمان ترجمه تفسیر طبری آغاز می‌شود. از این تاریخ ما با برگردان‌های متنوعی از قرآن تا به امروز روبه‌رو هستیم؛ اما در این تاریخچه‌ای که گفته شد، همواره برخی دشواری‌ها در برگردان این کتاب آسمانی وجود داشته که می‌توان دلایل زیادی برای آن برشمرد. از این رو، به نظر می‌رسد که هنوز به ترجمه معیاری که بتوان آن را اساس ترجمه‌های دیگر قرارداد، نرسیده‌ایم» (آذرنوش، ۱۳۷۶: ۱۰۴-۱۲۰).

از زمان نزول وحی، ترجمه‌هایی از متن قرآن پدیدار شده است. سگه‌ای پیدا شده که یک طرف آن «بسم‌الله الرحمن الرحیم» به خط عربی و یک سمت آن ترجمه پهلوی آن است. کسی که این کشف را کرده، این تعبیر را به کار برده که «بسم‌الله الرحمن الرحیم» برای مسلمانان یک گرت‌برداری از یزدان پاک است؛ اما دکتر آذرنوش معتقد است که برعکس، متن پهلوی از متن عربی اخذ شده است. در کتاب «دینکرد»، به چند نمونه که جمله‌های قرآنی به زبان پهلوی ترجمه شده، اشاره می‌شود. بنابراین، ایرانیان از همان آغاز که به دین اسلام گرویدند، به دلیل ناآشنا بودن با زبان عربی، برای فهم منظور آیات الهی با دشواری روبرو بودند؛ بنابراین از همان ابتدا شروع به یادگیری زبان عربی و قواعد صرف و نحو عربی نمودند و به دنبال آن به ترجمه آیات قرآن پرداختند؛ اما با شروع ترجمه آیات الهی، عده‌ای به مخالفت با این کار (ترجمه آیات قرآن) پرداختند و ترجمه آیات الهی را کاری نادرست و بعضاً گناه می‌دانستند و تلاش می‌کردند با بیان ادله‌ای مترجمان را از ترجمه آیات قرآن برحذر دارند که در ادامه مطلب به برخی از این دلایل پرداخته می‌شود.

۳. برخی علل مخالفت با ترجمه قرآن

اکنون در اینجا جا دارد برخی علل و ریشه‌های مخالفت با ترجمه قرآن بیان شود و روشن گردد که چه عواملی زمینه‌های مخالفت با ترجمه قرآن را فراهم ساخته، با اینکه عمل برگردان معنای پیام الهی برای کسانی که آشنایی با قرآن ندارند،

کار بسیار طبیعی و گریزناپذیری است، همان گونه که در کتاب‌های دیگر به خوبی انجام گرفته و تجربه و عقل بشری هم حکم می‌کند در جایی که نمی‌توان از متنی استفاده کرد و زبان آن را فهمید، چاره‌ای جز برگردان نیست.

۳/۱. پیدایش ترجمه‌های ضعیف، غیر تخصصی و از روی دشمنی (مخصوصاً ترجمه‌های اروپایی)

نورانیّت آیات قرآن کریم و اعجاز این کتاب آسمانی باعث گردید تا از هنگام نزول، مورد توجه اقوام و ملل مختلف با فرهنگ‌ها و دین و گویش مختلف قرار گیرد، در این میان عده‌ای (مخصوصاً اقوام و ملل اروپایی و غربی) به منظور بهره‌بردن از مفاهیم بی‌نظیر و نورانی آن و یا از روی دشمنی و کینه و با فکر نابودی و مخدوش کردن آن (قرآن کریم) به فکر برگردان مفاهیم این کتاب آسمانی به زبان خود یا زبان‌های دیگر افتادند و پژوهش‌های زیادی درباره ترجمه و تفسیر قرآن انجام داده و نتیجه را به همگان عرضه نمودند؛ اما مسلمانان عرب‌زبان، پیش‌از این قرن ارتباط چندانی با پژوهش‌های غربی درباره قرآن نداشتند و کارهای پژوهشی خاورشناسان، به‌ویژه درباره ترجمه و تفسیر آن چنان فراگیر نشده بود. از آغازین دهه‌های قرن بیستم اخبار این آثار به گوش دین‌داران و دین‌شناسانی رسیده بود که با وسواس و حساسیت به رفتار غریبان چشم دوخته و اعمال استعماری و غیراستعماری آنان را نسبت به مسلمانان، نوعی موضع‌گیری و مقابله، تفسیر می‌کردند.

اخبار این ترجمه‌ها و معادل‌یابی‌های واژگان قرآن به زبان‌های اروپایی دست‌به‌دست به گوش آنان (مسلمانان عرب‌زبان) می‌رسید و می‌دیدند که چگونه این ترجمه‌ها احیاناً با متن اصلی فاصله گرفته است. فاصله میان متن و ترجمه‌ها در آن عصر اگر از توطئه و تحقیر بر نمی‌خاست، دست‌کم فاصله فرهنگی و زبانی میان متن قرآن و ترجمه آن را به خوبی نشان می‌داد. اما اکنون با فاصله‌ای نزدیک به یک قرن از آن تاریخ و کسب آگاهی‌ها و تجربه‌های علمی و آموزشی و انتقال متون و فرهنگ‌نامه‌ها این مشکل را در ترجمه‌های فارسی و عربی و برعکس در کتاب‌های ترجمه شده مشاهده می‌کنیم. در آن زمان که فضای سنگینی از حرکت استعماری و توطئه‌انگارانه بر این کشورها حکومت می‌کرد، بستر مناسب را فراهم می‌ساخت تا این ترجمه‌ها را ببینند یا اخبار و گزارش‌های آن را بشنوند و احساس خطر کنند که مبدا این ترجمه‌های غلط و غیرواقعی و احیاناً مغرضانه، باعث گمراهی مردم گردد و آنان را از مفاهیم اصلی آیات نورانی قرآن کریم دور سازد و در مسیر انحرافی و بیراهه قرار دهد و از مسیر اصلی و صراط مستقیم دور سازد؛ بنابراین همگان را از عواقب بد آن برحذر داشته و حکم به تحریم ترجمه (آیات قرآن کریم) به هر زبانی دادند.

البته باید گفت، در این میان عده‌ای از مسلمانان عرب‌زبان، به دلیل ناآشنایی باهدف ترجمه و پژوهش‌های قرآنی و با این فکر که چون خداوند قرآن را به زبان عربی نازل کرده؛ پس باید تنها به زبان عربی قرائت گردد و فقط از متن عربی آن بهره برد و برگردان آن (قرآن) به هر زبان دیگری، مقابله با کلام الهی و دشمنی با خداوند است؛ پس این کار، حرامی است که نباید آن را انجام داد و همواره از این کار (ترجمه آیات الهی) نهی می‌کردند؛ حتی به مسلمانان غیرعرب توصیه می‌کردند که فقط باید به متن عربی آیات الهی تکیه نمایند و از برکت معنوی آیات در زندگی خود بهره‌مند

گردند و هرگونه تحقیق و پژوهش و برگردان آیات قرآن کریم را رها نمایند؛ چراکه این کار، کار شیطان است (سایت راسخون، ۱۳۹۱/۸/۲۵).

۳/۲. ترس و نگرانی مسلمانان از فراموش شدن متن عربی آیات قرآن

مسلمانان عرب‌زبان با فراموشی این اصل مهم که خدای عزیز خود نگهبان قرآن است، همواره نگران ترجمه‌هایی بودند که به زبان‌های مختلف از این مصحف شریف پدیدار می‌گشت که مبدا باعث فراموش شدن خود قرآن گردند؛ بنابراین عامل دیگری که در طرح تحریم ترجمه آیات قرآن مؤثر افتاد، ترس و نگرانی از فراموش شدن متن عربی آیات قرآن و جایگزین شدن متون ترجمه شده به جای آیات قرآن بود. فقیهان و قرآن‌پژوهان هیچ‌گاه برخوردی با قرآن‌های ترجمه شده پیشین نداشتند؛ اما چون چاپ کتاب و متون گوناگون به شدت رواج یافت، این ترس در دل آن‌ها خانه کرد که مبدا این ترجمه‌ها رواج یابد و جایگزین مصحف شریف گردد و روزی برسد که دیگر مردم غیرعرب به قرآن دسترسی نداشته باشند و سراغ آن نروند و هرآنچه می‌بینند فقط ترجمه‌هایی باشد که منتشر شده، و دیگر از قرآن خبری نباشد. این گروه، نمونه این تجربه را در کتاب‌های تورات و انجیل می‌دیدند که چگونه در آغاز، از زبان‌های اصلی خود به زبان‌های یونانی و آرامی و لاتینی ترجمه شد و اصل آن‌ها با ترجمه شدن از بین رفت. محمد مصطفی الشاطر، یکی از مخالفان جدی ترجمه در کتابی که با عنوان: «القول السدید فی ترجمه القرآن المجید» تألیف کرده، به صراحت از این نگرانی یاد می‌کند و خطر نابودی قرآن را در درازمدت گوشزد می‌کند و معتقد است که باید از این تجربه عبرت گرفت. (معرفت، ۱۳۷۹: ۱۲۸/۱).

این نگرانی زمینه دیگری هم داشت که در کشورهای تحت سلطه دولت عثمانی، مانند مصر و سوریه طبیعی می‌نمود و آن نزدیکی این کشورها به بلاد غرب بود و رفت‌وآمدها و کاهش هویت عربی و دینی آنان در اثر عدم اتکا به زبان عربی است. از این رو، ترس از حذف قرآن به عنوان پایه زبان عربی معنا نمی‌یافت. بهترین دلیل بر نفی این واهمه، ترجمه‌های فراوان در بلاد اسلامی و کنار نرفتن متن مصحف شریف از مجامع اسلامی از آن تاریخ به بعد است. هرچه این ترجمه‌ها افزون‌تر شده، شمارگان قرآن‌ها بیشتر گشته و وجود ترجمه‌های همراه با متن و بدون متن، تأثیری در حضور متن قرآن در مجامع نداشته، اتفاقاً وجود این ترجمه‌ها، انگیزه مراجعه به قرآن و چاپ و نشر و در اختیار قرار گرفتن فراوان آن را بیشتر کرده، تا جایی که این دغدغه به صورت آشکار برطرف شده است. باید گفت که مشکل نابودی اصل متن کتاب مقدس در گذشته که صنعت چاپ نبوده و خط، همراه با دشواری بوده، داستان دیگری دارد که دست‌کم ربطی به ترجمه آن ندارد.

اگر بر فرض، در متن کتاب مقدس تحریفی انجام گرفته، اما در این کتاب موجود از زمان گزارش و ترجمه‌های گوناگون آن هیچ تغییر و اضافی رخ نداده است و هم‌اکنون نسخه‌های برابر با نسخه‌های قرن دوم میلادی در موزه‌ها و کتابخانه‌های معتبر دنیا موجود است. به تعبیر درست جناب شادروان آقای معرفت اگر تحریفی در عهدین به وجود

آمده، در الفاظ نیست، بلکه در تغییرهای آن نسبت به اصل وحی است که توسط گزارشگران انجام گرفته است (همان: ۱/۱۲۹)، زیرا انجیل و تورات متون القایی و شفاهی بوده، نه متون کتبی و لفظ به لفظ.

ترس از نابودی قرآن به هنگام رواج چاپ و دوری این فقیهان و نویسندگان از کشورهای اسلامی ایجاد شد (شحاته، ۲۰۰۲م: ۲۸۵). به گمان ایشان ترجمه قرآن می‌توانست زمینه نابودی آن را در کشورهای غیرعربی فراهم سازد. کشورهای عربی که قرآن را در اختیار داشتند و از ترجمه‌ای استفاده نمی‌کردند از این خطر فرضی در امان بودند. نابودی قرآن توهمی بیش نبود که در ذهن عده‌ای از این گروه، خلجان کرده و غوغایی برپا نمود، آن گونه که آنان درصدد برآمدند تا دلیلی بر تحریم ترجمه پیدا کنند. آنان فکر می‌کردند با رواج ترجمه‌های قرآن دیگر مردم به سراغ متن عربی آیات قرآن نمی‌روند و فقط به ترجمه آن که به زبان خودشان است می‌روند و به این صورت اصل متن عربی قرآن کم‌کم فراموش می‌شود و از میان برداشته می‌شود و دیگر چیزی از آن باقی نخواهد ماند؛ بنابراین به شدت حکم به تحریم ترجمه قرآن به هر زبانی دادند و مجازات‌هایی برای این کار در نظر گرفتند. اما با وجود این همه سخت‌گیری نسبت به ترجمه، برگردان آیات الهی به زبان‌های زنده دنیا ادامه پیدا کرد و با این کار نه تنها متن عربی قرآن فراموش نشد، بلکه روزبه‌روز بر میزان مراجعه به آن برای فهم بیشتر مفاهیم الهی آیات قرآن و استخراج قوانین و برنامه‌های موجود در آن بیشتر شد.

۳/۳. نگرانی مسلمانان از بی‌توجهی مترجمان به بُعد اعجاز ادبی و بیانی آیات قرآن، در حین ترجمه

بعد از نزول قرآن، مسلمانان عرب‌زبان همواره بیم آن داشتند که اگر آیات قرآن کریم به زبان‌های دیگری برگردان شود، اعجاز ادبی و بیانی قرآن کریم از بین برود و به فراموشی سپرده شود و دیگر نمودی نداشته باشد و در جایی مطرح نباشد؛ بنابراین با تعصب خاصی که داشتند و با تمام قوا بر منع ترجمه قرآن اصرار داشته و با این طرز فکر که خدای یگانه قرآن را به زبان عربی مبین نازل کرده است؛ پس همین متن عربی آیات قرآن برای سعادت ما کافی است و دیگر نیازی به ترجمه آیات نیست و خداوند اجازه ترجمه آیات قرآن کریم را به ما نداده است و پرداختن به این کار گناه بزرگی است؛ بنابراین به هیچ‌وجه اجازه ترجمه آیات قرآن کریم را نمی‌دادند و حتی کسانی که اقدام به ترجمه آیات الهی می‌کردند، مجازات و زندانی می‌شدند.

مسلمانان عرب‌زبان بر این عقیده بودند که اگر قرآن به زبان‌های دیگر غیر از زبان عربی ترجمه شود، زیبایی و جذابیتهایی که در متن عربی قرآن وجود دارد، در برگردان آن به زبان‌های دیگر (غیر از زبان عربی) وجود نخواهد داشت و به همین علت قرآن جذابیتهای خود را در بین غیرعرب‌ها از دست می‌دهد؛ همچنین می‌ترسیدند با برگردان متن عربی قرآن به زبان‌های دیگر، زبان عربی احترام و قداست خود را که در سایه قرآن به دست آورده در بین مسلمانان غیرعرب از دست خواهد داد و کم‌کم متروک و فراموش شده خواهد شد؛ پس برای جلوگیری از این اتفاق دستور منع ترجمه قرآن را صادر نمودند.

به نظر می‌رسید مسلمانان عرب‌زبان کاملاً فراموش کرده بودند که قرآن کریم معجزه بی‌همتای پیامبر عظیم‌الشأن اسلام (ص) است و برای همیشه تاریخ جاویدان خواهد ماند و دشمنان اسلام و قرآن را یارای مقابله با آن نخواهد بود و اگر همه موجودات جهان در یک‌جا جمع شوند و باهم هم‌فکری و همکاری نمایند، باز هم نمی‌توانند ذره‌ای به قرآن آسیب برسانند؛ مثلاً حرف یا حرکتی را از آیات قرآن کریم حذف نمایند و یا اضافه کنند؛ چراکه خداوند خود، با تأکید فراوان، این قول را به مسلمانان داده است که: «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» (حجر: ۹)، «بی‌تردید، ما این قرآن را به تدریج نازل کرده‌ایم، و قطعاً نگهبان آن خواهیم بود» (ترجمه فولادوند)؛ بنابراین وقتی خدای قادر و حکیم، خود نگهبانی از آیات قرآن را برعهده می‌گیرد، دیگر دشمنان قرآن در نظر خود خیال خام و باطلی می‌پرورند که فکر می‌کنند، می‌توانند ساحت مقدس قرآن را خدشه‌دار نمایند.

اگر نیک بنگریم و ژرف بیندیشیم، خواهیم دید که هر جزئی از آیات و عبارات قرآن کریم دارای اعجاز است و مسئله اعجاز از همان ابتدا مورد توجه و نظر قرآن‌پژوهان بوده است. «اعجاز قرآن کریم یکی از مدخل‌های بزرگ قرآن‌پژوهی است. قدیمی‌ترین محور اعجاز، اعجاز در فصاحت و بلاغت و تأکید بر زیبایی و شگفتی‌آفرینی‌های بیانی و بلاغی قرآن است. همه اینها بر مدار زبان عربی می‌چرخد که اگر قرآن در میان مسلمانان غیرعرب به زبانی دیگر ترجمه شود، نمی‌تواند آن زیبایی‌ها را ترجمه کند و فصاحت و بلاغت و تحدی قرآن را نشان دهد. در نتیجه، عرضه قرآن کریم برای غیرعرب‌ها اثری سبک و غیرجذاب نشان داده می‌شود. این ترس با واهمه دیگری همراه گردید و آن اینکه در بلاد اسلامی با وجود قرآن کریم و احترام و قداست چنین متنی، توجه به زبان عربی، زبان متون دینی، همچون قرآن و سنت و مهم‌ترین آثار و منابع فرهنگی و تمدن اسلامی، همچنان پابرجا خواهد ماند و اما اگر قرآن ترجمه شد، دیگر آن اهمیت و اهتمام، دوام نخواهد آورد و مسلمانان به آن بهای لازم را نخواهند داد» (القطن، ۱۴۲۱ق: ۳۱۳ و ۳۲۰). بنابراین، باید گفت ترجمه آیات قرآن کریم به زبان‌های دیگر و مخصوصاً به زبان فارسی فقط برای کمک به مسلمانان عجم و غیرعرب بوده است که فهم زبان عربی برای آنان خیلی سخت و یا غیرممکن بوده است تا آنان نیز بتوانند بهره‌ای از آیات نورانی قرآن کریم بهره در زندگی خود داشته باشند و با کمک‌گرفتن از نورانیت آیات الهی در صراط مستقیم حرکت نمایند و به سعادت برسند و هرگز هیچ‌کدام از مترجمین قرآن کریم به فکر جایگزین کردن ترجمه خود با آیات قرآن کریم نبوده است.

روشن است چنین انگیزه‌ای نمی‌تواند در حکم الهی (قرآن) تأثیرگذار باشد؛ زیرا کسی ترجمه‌ها را جایگزین قرآن نمی‌کند. نصّ شریف و نورانی آیات قرآن کریم دارای اعجاز فراوان است و جاذبه فراوانی دارد؛ چنان‌که هر کس (چه عرب‌زبان باشد یا نباشد) در نگاه اول مجذوب آن می‌شود و نورانیت آیات شریفه قرآن او را به سمت خود می‌کشد.

ترجمه به این خاطر است که کسانی که زبان عرب نمی‌دانند و شرایط آگاهی از متن و قواعد آن زبان برای آنان فراهم نیست، با خواندن قرآن از محتوای پیام الهی آگاهی یابند و بتوانند برای این آیات نورانی در قلب خود کلبه‌ای فراهم آورند تا نور زیبای آیات الهی از درون قلبشان متبلور شده و به تمام وجودشان بتابد و سراسر وجودشان را نورانی نماید

و آنان به این واسطه به کمال واقعی دست یابند. مسلماً زبان قرآن (عربی مبین) با زبان عربی معمول فرق دارد، دورشدن مسلمانان غیرعرب از زبان عربی و بی‌توجهی به این زبان، ربطی به زبان قرآن و آیات شریفه قرآن کریم ندارد، اینها دو موضوع جدای از هم هستند. دورشدن از زبان عربی و حمله به آن در کشورهای اسلامی داستان دیگری دارد که در مباحث آتی به آن اشاره خواهد شد.

۳/۴. دسیسه‌های فریبکارانه استعمارگران باهدف منع ترجمه قرآن

انسان از ابتدای خلقت تا آخر دنیا برای رسیدن به کمال جاودانه خود نیازمند به راهنما و کتاب هدایت است تا بتواند صراط مستقیم را از بی‌راهه تشخیص داده و به سلامت از این جاده پرخطر عبور نماید و خداوند نیز که خالق انسان است به‌خوبی می‌داند که انسان بدون راهنما و کتاب گرفتار وسوسه‌های خناسانه ابلیس می‌گردد؛ بنابراین از همان ابتدا برای هدایت انسان راهنمایی قرار داده است و کتب آسمانی متعددی را نیز برای راهنمایی انسان نازل نموده است؛ اما در این میان عده‌ای از انسان‌های سودجو و گرفتار دسیسه‌های شیطان این کتاب‌ها را به نفع خود تغییر داده و تحریفاتی در آن‌ها ایجاد نموده‌اند و آن‌ها را به کلی از بین برده‌اند.

در این میان، تنها کتابی که (علی‌رغم تلاش‌های زیاد دشمنان) از تغییر و تحریف مصون مانده، کتاب آسمانی مسلمانان، قرآن کریم، است که دشمنانش وقتی به این نتیجه رسیدند که نمی‌توانند خدشه‌ای در آیات الهی آن وارد آورند به این فکر افتادند که از گسترش آن در میان مسلمانان جلوگیری نمایند و حتی تمام تلاش خود را به کار بستند تا از ترجمه‌شدن آن به زبان‌های مختلف جهت استفاده مسلمانان غیرعرب جلوگیری نمایند؛ مثلاً یهودیان و مسیحیانی که کتاب تورات و انجیل را فقط برای تأمین منافع مادی و دنیایی خود می‌خواستند و متن این کتب آسمانی را باهدف دستیابی به منافع مادی خود تحریف نمودند، وقتی مشاهده کردند که آیات نورانی قرآن کریم نقشه‌های شوم آن‌ها را نقش‌برآب می‌سازد و مردم را بیدار می‌سازد و منافع آن‌ها را به خطر می‌اندازد به فکر کنارزدن قرآن افتادند و اقدامات مختلفی را برای دورساختن مردم از قرآن انجام دادند.

یکی از اقدامات قبیحی که در این مسیر انجام دادند جلوگیری از ترجمه قرآن برای مسلمانان غیرعرب بود. آن‌ها با این القاء این فکر در میان مسلمانان که ترجمه قرآن نمی‌تواند جای خود قرآن را بگیرد و ترجمه قرآن ارزش قرآن را می‌کاهد، زمینه را برای منع ترجمه قرآن فراهم نمودند و با رخنه‌کردن در میان سران مسلمان تلاش نمودند تا از آموزش زبان عربی در میان مسلمانان غیرعرب بکاهند. همچنین آن‌ها مبلغانی را برای این منظور آموزش داده و به سرزمین‌های اسلامی عرب‌زبان و غیرعرب‌زبان فرستادند تا بتوانند با جلوگیری کردن از ترجمه قرآن و دورساختن مسلمانان، مخصوصاً مسلمانان غیرعرب، از آیات نورانی قرآن هرچه بیشتر اهداف استعمارگران خود را دنبال کرده و به مقصد برسانند.

برخی در بررسی انگیزه‌ها و علل تحریم ترجمه قرآن کریم به این نکته اشاره کرده‌اند که نظریه تحریم ترجمه قرآن از سوی بعضی از فقیهان و قرآن‌پژوهان، در دوره اخیر، ریشه در ادله فقهی آنان ندارد، بلکه زمینه‌های فکری و فرهنگی

داشته و الفئات خنّاسانه استعمارگران در آن بی‌تأثیر نبوده است. پس از پاره‌پاره کردن کشورهای اسلامی و هجوم گسترده بر اندیشه و فرهنگ اسلامی با حرکت‌های تبشیری از سوی نهادهای مسیحی و استعمارگران، طرح بازگشت به قرآن از سوی متفکران و مصلحان مسلمان مطرح شد. از این رو مبلغان مسیحی بر آن شدند تا کاری کنند که قرآن هر چه کمتر در اختیار مسلمانان غیرعرب قرار گیرد و نسل‌های نو، با محتوای قرآن آشنا نشوند و لذا به صورت غیرمستقیم القا کردند که ترجمه قرآن نمی‌تواند گویایی قرآن را داشته باشد و لذا ترجمه قرآن کریم محال و بی‌فایده است. از طرفی هم تعلیم زبان عربی در کشورهای غیرعرب تحریم شده، یا مورد هجوم قرار گرفته بود، لذا صدور فتوای تحریم ترجمه، آنان را به اهدافشان نزدیک‌تر می‌ساخت و خواسته استعمارگران به‌خوبی عملی می‌شد (شعیبی، ۱۴۰۳ق: ۱۳/۲)، و گرنه پیش‌از این مرحله حتی ظاهرگرایان حنبلی هم در ضرورت ترجمه قرآن تردیدی نداشتند و آنان هم ترجمه قرآن را برای غیرعرب‌ها مفید می‌دانستند (ابن تیمیه، ۱۴۰۴ق: ۱۷۹/۱).

استعمارگران یهودی و مسیحی برای دستیابی به اغراض پلید خود و رسیدن به منافع مادی خود، از هیچ کاری دریغ نمی‌کردند. آن‌ها وقتی مشاهده کردند که با نزدیک‌شدن مسلمانان به قرآن و نفوذ آیات نورانی قرآن در بین مردم، آیات قرآن آنان را بیدار ساخته و نقشه‌های پلید آن‌ها (استعمارگران) را برای چپاول دسترنج و سرمایه مسلمانان نمایان می‌سازد، تنها راه موجود را دورساختن مسلمانان از قرآن و یادگیری آیات الهی یافتند و حتی استفاده از ترجمه قرآن را برای مسلمانان غیرعرب به ضرر منافع خود دیدند؛ بنابراین از همان ابتدا به این فکر بودند که هم مسلمانان عرب‌زبان و هم غیرعرب‌زبان را از قرآن و ترجمه آن برحذر دارند تا مبادا قرآن آن‌ها را آگاه بیدار سازد و با گسترش مفاهیم قرآنی در بین آنان دیگر نتوانند سرمایه‌های آن‌ها را غارت نمایند.

۳/۵. مرزهای جغرافیایی و نزاع‌های میان عرب و عجم، سدّی در مسیر ترجمه قرآن

مسلمانان عرب‌زبان به دلیل اینکه زبان مادری آن‌ها عربی بود و قرآن هم به زبان عربی (عربی مبین) نازل شده بود، در حد متوسط معنا و مفهوم آیات قرآن را می‌فهمیدند؛ بنابراین قرآن را بی‌نیاز از ترجمه می‌دانستند و به‌طور قاطع ابراز می‌کردند که قرآن نیازی به ترجمه ندارد و باید آیات الهی را به‌صورت عربی آموخت و باتعصب تمام این هدف خود را دنبال می‌کردند و عقیده داشتند اگر قرآن نیازی به ترجمه داشت خداوند خودش این کار را انجام می‌داد و اکنون که این کار از جانب خداوند صورت نگرفته ما نیز مجاز به چنین کاری نمی‌باشیم؛ بنابراین باتعصب خاصی این عقیده خود را دنبال می‌کردند.

شواهد تاریخی به‌خوبی نشان می‌دهد که در نقطه آغاز ترجمه قرآن کریم بسیاری از کشورهای عربی با این ادّعا که قرآن به زبان عربی است و نیازی به ترجمه ندارد به‌شدت با ترجمه قرآن مخالفت می‌کردند و از طرف دیگر بسیاری از کشورهای غیرعربی مسلمان برای فهم قرآن نیاز به ترجمه آیات آن داشتند و این اختلاف‌نظر در ترجمه یا عدم ترجمه قرآن روزبه‌روز شدت بیشتری به خود می‌گرفت و سرزمین‌های بیشتری را درگیر می‌کرد. «کشمکش‌های مخالفت با ترجمه به‌طور عمده در منطقه شامات، مصر و سوریه و در بلاد عربی بوده است. کسی که زبانش عربی است احساس

نیازی نسبت به ترجمه ندارد. این بحث زمانی به اوج خود رسید که دولت‌های عربی و حکومت عثمانی با نقشه استعمارگران پاره‌پاره شد و حکومت لائیک در ترکیه بر سرکار آمد و تصمیم‌هایی برای عربی‌زدایی و برداشتن خط و تبدیل آن به لاتین کرد که این خود موجب نگرانی و واکنش‌های فراوانی را در جهان عرب به وجود آورد که از آن جمله می‌توان به مخالفت با ترجمه قرآن اشاره کرد» (رشید رضا، ۱۹۹۰م: ۹/۳۱۹-۳۱۸)؛ زیرا دولت جدید ترکیه، یعنی کمال آتاتورک، دستور به تغییر رسم‌الخط ترکی به لاتین داد و مقرر کرد که قرآن‌های چاپ شود که به همین خط باشد و ترجمه‌ها به خط لاتین رایج گردد. او به این اکتفا نکرد، بلکه از علما خواست تا به مؤمنان اجازه خواندن نماز به زبان ترکی بدهند. این حرکت برای محو آثار فرهنگی دین و جداکردن مردم از گذشته خود - که آثار زیان‌بار و بریدگی از گذشته را به‌خوبی نمایان ساخته بود - علمای بلاد دیگر، به‌ویژه مرکز تولید فرهنگی مصر را حساس کرد و آنان را به نگرانی انداخت که مبدا ترجمه قرآن و رایج شدن آن، مقدمات به فراموشی سپردن قرآن و جایگزین کردن متون ترجمه‌شده به‌جای مصحف باشد. اگرچه این حرکت مُخرّب در مورد قرآن و نماز در ترکیه با هدف حذف قرآن صورت گرفت و به ناکامی انجامید و نقشه کسانی مانند آتاتورک با مخالفت علمای غیور ترکیه خنثی شد؛ ولی حرکت ترجمه در جاهای دیگر اهداف دیگری را دنبال می‌کرد و مغرضان همواره به دنبال ماهی گرفتن از آب گل‌آلود بودند؛ بنابراین با شعار ترجمه قرآن، اصل آن را از بین می‌برد و موجب فراموش شدن اصل قرآن در بین مسلمانان می‌شود، به‌دنبال جلوگیری ترجمه قرآن بودند و برای آن موانعی ایجاد نمودند (سایت راسخون، ۱۳۹۱/۸/۲۵).

حال اگر نیک بنگریم و ژرف بیندیشیم درمی‌یابیم که این دلایل و برخی علل دیگر از جمله عواملی هستند که در طول تاریخ تمدن بشر همواره سدّ راه ترجمه آیات قرآن بودند و اگرچه به‌طور کامل نتوانستند ترجمه قرآن را متوقف سازند؛ اما در گذری از زمان سرعت ترجمه قرآن را با کندی مواجه ساخته و در تلاش برای متوقف ساختن کامل آن بودند. اما اینکه آیات قرآن و فهم مفاهیم ارزشمند نهفته در بطن آیات قرآن چه تأثیری بر سلامت روان افراد خواهد داشت؟ و نبود ترجمه آیات قرآن و عدم توانایی در فهم مفاهیم آیات قرآن و دست‌نیافتن به مقصود آیات قرآن برای مسلمان عجم (غیرعرب)، چه اثر مخربّی بر سلامت روانش دارد؟ موضوعی است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

۴. سلامت روان از دیدگاه آیات قرآن کریم

قبل از پرداختن به موضوع ابتدا تعریف مختصری از سلامت روان بیان می‌گردد. تاکنون تعاریف متعدّدی از «سلامت روان» ارائه شده که همگی بر اهمیتِ تمامیت و یکپارچگی شخصیت تأکید ورزیده‌اند. گلدشتاین (K. Goldstein)، سلامت روانی را تعادل بین اعضا و محیط در رسیدن به خودشکوفایی می‌داند (صادق‌زاده قمصری، ۱۳۸۰؛ چاهن ۱۹۹۱ Chauhan, S. S). نیز سلامت روانی را وضعیتی از بلوغ روان‌شناختی تعبیر می‌کند که عبارت است از حداکثر اثربخشی و رضایت به‌دست‌آمده از تقابل فردی و اجتماعی که شامل احساسات و بازخوردهای مثبت نسبت به خود و دیگران می‌شود (عباسی، ۱۳۸۵).

تمسک به قرآن و دین‌باوری به زندگی انسان‌ها معنا می‌دهد و این موجب آرامش بخشی بسیاری از حوادث و رویدادها در جهان هستی است که از این طریق به انسان آرامش روانی دست می‌دهد. رآن روش‌های چندی در روان‌درمانی پیش گرفته است که مهم‌ترین آن‌ها ایجاد تعدیل یا تغییر در شخصیت و رفتار است. هدف اساسی روان‌درمانی را تغییر نوع تفکرات بیماران روانی درباره خود، هستی، مردم و زندگی، مشکلات و اهداف زندگی دانسته‌اند. در قرآن توصیف شخصیت انسان و خصوصیات عمومی آن که باعث تمایز انسان از دیگر آفریده‌ها می‌شود، آمده است. همچنین قرآن می‌کوشد تا میان انگیزه‌های متنوع و متعدد تعادل ایجاد کرده و انسان را از اضطراب و درگیری‌های روانی رهایی دهد. آن همه انگیزه‌ها را می‌پذیرد و آن را به‌عنوان غرایز یا فطرت مورد توجه قرار می‌دهد. از این‌رو، خداوند به جهت درمان، نسخه شفابخش خویش (ذکر خدا) را درمان نهایی هرگونه اضطرابی می‌داند؛ سپس با بیان آموزه‌ها و دستورهایی می‌کوشد تا انسان با به‌کارگیری آن‌ها توازن و تعادل شخصیتی را در خود ایجاد نماید. قرآن کتابی است که از سوی خدا برای هدایت انسان‌ها فرستاده شده است؛ کتابی که مایه هدایت عالمیان (آل عمران: ۹۶)، بیانگر همه‌چیز و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است (نحل: ۸۹). از حضرت علی علیه‌السلام حکایت شده است: برای دردهایتان، از قرآن سلامت بخواهید و با قرآن بر سختی‌ها یاری جوید (سید رضی، ۱۴۱۴ق، نهج‌البلاغه، خطبه: ۱۷۶).

این کتاب مقدس (قرآن کریم) درباره بهداشت و سلامت روان و راه‌های تأمین آن آموزه‌های بسیاری دارد؛ برای مثال در قرآن روح امید با توکل بر خدا و نفی ناامیدی در انسان دمیده می‌شود: «وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ» (یوسف: ۸۷). از امیرمؤمنان علیه‌السلام نیز حکایت شده است: «چشم‌ت را بر خار و خاشاک زندگی ببند تا همیشه راضی باشی.» (سید رضی، ۱۴۱۴ق، نهج‌البلاغه، حکمت: ۲۱۲). یکی از اصولی که سلامت روان انسان را تأمین می‌کند و مایه آرامش وی می‌گردد، یاد خدای یگانه است. خدای متعال می‌فرماید: «بدانید که یاد خدا آرامش‌بخش دل‌ها است» (رعد: ۲۸)، «یاد خدا برای انسان که همواره اسیر حوادث است و در جست‌وجوی رکن وثیقی است که سعادت او را ضمانت کند و گاه در امور خود متحیر است، نمی‌داند به کجا می‌رود و به کجایش می‌برند و برای چه آمده، مایه انبساط و آرامش است» (طباطبایی، ۱۳۹۷: ۱۱/۳۹۲).

خداوند در قرآن کریم همواره برای ایجاد آرامش انسان و تأمین سلامت و بهداشت روان افراد، به انسان یادآوری می‌کند که او بسیار به انسان نزدیک است و صدای ایشان را می‌شنود و خواسته انسان، هنگامی که او (خدا) را می‌خواند، برآورده می‌کند. «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلِيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» (بقره: ۱۸۶)؛ «هنگامی که بندگان من از تو درباره من می‌پرسند، بگو من نزدیکم! دعای دعاکننده را هنگامی که مرا می‌خواند پاسخ می‌گویم. پس باید دعای مرا بپذیرند، و به من ایمان بیاورند، تا راه یابند و به مقصد برسند.» در این هنگام احساس تنهایی فرد را آزار نمی‌دهد و می‌داند که تکیه‌گاه محکمی دارد که به او کمک می‌کند... «نیایش در عین حال که آرامش را پدید آورده است، در فعالیت‌های مغزی انسان یک نوع شکفتگی و انبساط باطنی و گاهی روح قهرمانی و دلاوری را تحریک می‌کند، نیایش استعدادهای فرد را شکوفا می‌کند» (کارل، ۱۳۵۸: ۶۲).

خداوند در آیات قرآن کریم راهکارهای رفتاری مناسبی در مسائل اقتصادی برای تأمین بهداشت روانی و ایجاد سلامت روان برای ما بیان فرموده است. آگاهی و به‌کارگیری این راهکارها در زندگی روزمره افراد باعث ایجاد سلامت روان و ایجاد آرامش در جامعه می‌گردد.

یکی از ضروری‌ترین و اساسی‌ترین نیازهای انسان تأمین معاش و برآورده‌شدن حوائج زیستی انسان است که در صورت برآورده‌شدن این نیاز، بروز مشکلات جسمی و روانی در افراد و جامعه اجتناب‌ناپذیر است میزان خودکشی، بیماری‌های جسمی و روانی جوان‌ها با فقر خانواده‌ها رابطه دارد. افزایش بیکاری به میزان یک درصد، پذیرش افراد در بیمارستان‌های روان‌پزشکی را به‌اندازه ۵ تا ۶ درصد افزایش می‌دهد (گنجی، بهداشت روانی، ۹۲). قرآن کریم راهکارهایی را برای برطرف نمودن این مشکل و نیز تأمین عدالت اقتصادی ارائه می‌دهد؛ مثلاً: نفقه‌های واجب، زکات، خمس، انفاق، احسان، اطعام فقرا، قرض‌دادن، مهلت‌دادن به بدهکار، سفارش به کار و تلاش، توکل بر خدا و تحمل سختی‌ها، ملاحظه فضایل معنوی که خدا به فقرا می‌دهد، میانه‌روی، صدقه، صلح‌رحم، رضایت به روزی، کم‌کردن آرزوها.

یکی دیگر از دستورات قرآن برای تأمین سلامت روان ازدواج است، خداوند متعال می‌فرماید: خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً (روم: ۲۱)؛ «یکی از آیات و نشانه‌های خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسر آفرید تا وسیله سکون و آرامش شما باشد و میان شما دوستی و رحمت قرار داد». خداوند برای گزینش همسر ملاک‌هایی را تعیین کرد که از جمله آن‌ها همسانی شرعی و عرفی است که می‌تواند باعث توافق همسران و آرامش خانواده و ایجاد سلامت روان گردد. همچنین برای زن و مرد وظایفی را تعیین کرد که رعایت آن‌ها بهداشت و سلامت روانی را به ارمغان می‌آورد. مثل: روابط مناسب بین زن و شوهر، ارضای نیازهای جنسی یکدیگر، ارتباط درست کلامی، ارتباط غیرکلامی مناسب که عبارت‌اند از: تواضع، وفای به عهد، رازداری، گذشت، حسن معاشرت، ابراز محبت، تشکر اعضای خانواده از همدیگر، خوش‌اخلاقی زن و شوهر، هدیه‌دادن به یکدیگر، توجه زن و مرد به خواست یکدیگر و ...

روابط اجتماعی در دین اسلام و در آیات قرآن مورد تأکید قرار گرفته است به‌گونه‌ای که از نخستین اقدامات پیامبر (ص) در مدینه ایجاد برادری «اخوت» بین مسلمانان، انصار و مهاجرین بود، حضرت علی (ع) می‌فرماید: «مؤمن با دیگران انس می‌گیرد و دیگران نیز با او انس و الفت می‌گیرند و در کسی که انس نگیرد و دیگران با او مانوس نشوند خیری نهفته نیست» (کلینی، ۱۳۶۵: ۱۰۲/۲). ارتباطات اجتماعی بر تمام جنبه‌های سلامتی اثر دارد، دوستان موجب شادمانی، خلق‌های مثبت، سلامت روانی، کاهش فشار روانی، تخلیه روانی و برون‌ریزی عاطفی می‌شوند (ارگایل، ۱۳۸۲: ۱۳۲). دیدار، سلام کردن، مصافحه کردن، احترام گذاشتن، گوش‌فرا دادن، قدردانی و تحسین، وفای به عهد، هدیه‌دادن، گشاده‌رو بودن، شوخی و مزاح و شاد کردن افراد از جمله رفتارهای مناسبی است که به‌وضوح در آیات قرآن بیان گردیده است و رعایت کردن آن‌ها موجب تقویت سلامت روان می‌گردد و روابط با دوستان را بهتر می‌کند.

خدای حکیم در قرآن کریم همه این موضوعات مهم و اصول دیگری که تأثیر مستقیم در ایجاد سلامت روان و برقراری آرامش انسان است را قرار داده است و همواره به انسان سفارش می‌کند که برنامه زندگی خود را از قرآن فراگیرد. قرآن کتاب جامعی است و تمام اصول و برنامه‌های موردنیاز زندگی ما را در خود جمع نموده است؛ حال برای یک مسلمان غیرعرب که به زبان عربی آشنایی ندارد، بدون ترجمه آیات قرآن چگونه ممکن است که بتواند از این برنامه‌ها در جهت رشد خود و رسیدن به سلامت روان و کمال مطلوب استفاده نماید؟ قطعاً یا خیلی مشکل است و یا اینکه امری محال خواهد بود.

بنابراین، ترجمه قرآن به زبان دیگر نه تنها خدشه‌ای به آیات قرآن وارد نمی‌کند؛ بلکه باعث معرفی بهتر و شناخته‌شدن بیشتر اعجاز قرآن می‌شود؛ البته باید یادآور شویم که ترجمه آیات قرآن کار هرکسی نمی‌تواند باشد؛ بلکه تخصص می‌خواهد و برای ترجمه آیات قرآن اصولی لازم است که می‌بایست حتماً رعایت گردد تا ترجمه‌ای که از آیات الهی ارائه می‌گردد در راستای مفاهیم اصلی آیات باشد.

۵. مضامین قرآنی در مسجد شیخ لطف‌الله

مسجد همواره در میان اقوام مختلف دارای جایگاه ویژه‌ای بوده است که از طریق بررسی هنر و معماری به کار رفته در مساجد می‌توان به اهمیت نقش و جایگاه این مکان مقدس پی برد، در حقیقت، جلوه بارز معماری اسلامی، مساجد به حساب می‌آید. این جنبه و دیگر جنبه‌های بسیار کیهان‌شناسی اسلامی، به‌ویژه در معماری مقدس مسجد تجلی یافته‌اند که خود بر پایه علمی استوار است که نمی‌تواند از منشأیی سوای وجه باطنی وحی اسلامی و دیگر اشکال حکمت که مشرب باطنی اسلامی در هماهنگی با سرشت خاص خود و قدرت وحدت‌بخش اسلام در جهان‌بینی خود جمع آورده است، صادر شده باشد (محسنی ناغانی، ۱۴۰۲: ۹۱).

مسجد شیخ لطف‌الله از جمله شاهکارهای معماری ایران در عصر صفوی است که ساخت آن در سال ۱۰۱۲ هـ.ق، به فرمان شاه‌عباس اول آغاز شد و در سال ۱۰۲۸ هـ.ق به پایان رسید. آنچه این بنا را از هم‌تاهای خود متمایز می‌سازد، نداشتن صحن، رواق و گلدسته است. تورفتگی بنا نسبت به میدان نقش‌جهان در مقابل پیش‌آمدگی عالی‌قاپو در روبه‌روی آن، نکته جالب دیگری است که در هماهنگی این دو بنای متقابل به کار رفته است. درباره ویژگی‌ها و زیبایی‌های مسجد شیخ لطف‌الله بسیار گفته و شنیده شده است؛ از پلان معماری متفاوتش نسبت به مساجد هم‌عصر خود تا کاشیکاری منحصر به فرد گنبدخانه نیمه تاریک آن که با پرتوهای نور گذرکرده از پنجره‌ها، جلوه‌های شکوهمند می‌یابد (گلزاری، ۱۳۹۴: ۵۱). تصویر شماره ۱ نمودی از آیات قرآنی در این مسجد است.

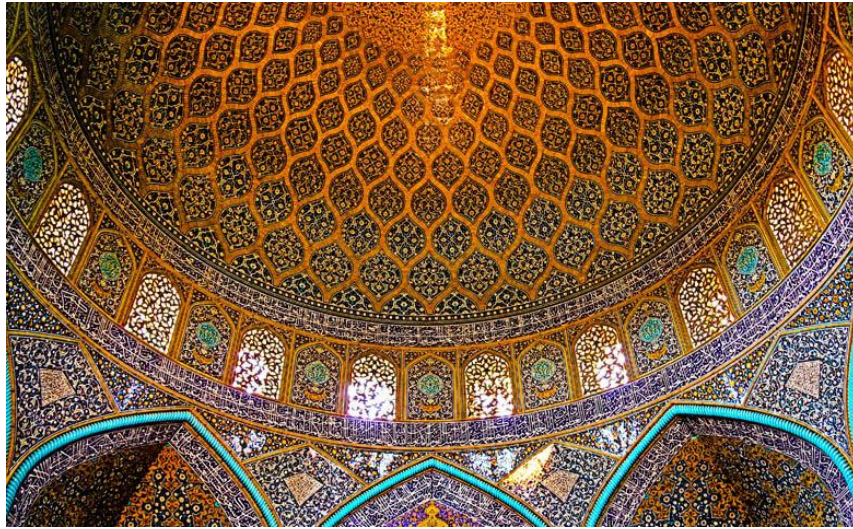
تصویر ۱. آیات قرآنی در کتیبه مسجد شیخ لطفالله

کاربست مضامین قرآنی در جای جای این مسجد به چشم می خورد.

تصویر ۲. آیات قرآنی در فضای داخلی مسجد شیخ لطفالله

آیات به گونه ای روی دیواره بیرونی مسجد نقش بسته که در تناسب با زاویه نور خورشید باشد. به این مفهوم که در هر ساعت از روز و با گردش خورشید، نور به یکی از آیات تابیده و آن را روشن می کند. تصویر شماره ۳ نیز نمودی دیگر از این حضور آیات و مضامین قرآنی در این مسجد است.

تصویر ۳. آیات قرآنی در فضای داخلی گنبد مسجد شیخ لطف‌الله، اصفهان

نتیجه‌گیری

زمانی که ترجمه قرآن از سوی حکام زمان ممنوع شده بود مسلمانان بهره‌چندانی از قرآن نداشتند و فقط عده محدودی از آنان که به زبان عربی مسلط بودند و به اصطلاح عرب‌زبان بودند می‌توانستند تا حدودی مفاهیم اصلی آیات قرآن را بفهمند و بهره‌ای از آن داشته باشند؛ اما خیل کثیری از مسلمانان که عرب‌زبان نبودند و به اصطلاح عجم بودند، نمی‌توانستند از قرآن بهره کافی داشته باشند و فقط به روخوانی قرآن بسنده می‌کردند و این‌گونه بود که گروه کثیری از مسلمانان نمی‌توانستند اعجاز آیات قرآن را درک نمایند و از اینکه می‌دانستند برنامه زندگی‌شان در این کتاب الهی است؛ ولی نمی‌توانند از آن استفاده نمایند در رنج و عذاب بودند و یک‌لحظه آرام و قرار نداشتند و از هر فرصتی برای ترجمه آیات الهی و پی‌بردن به مفاهیم این کتاب نورانی استفاده می‌کردند. کم‌کم با گسترش ترجمه قرآن و آشنایی بیشتر مردم با مفاهیم اصلی آیات قرآن، تعداد بیشتری شیفته آیات الهی شدند و همگان فهمیدند که مخالفت با ترجمه قرآن کار غلط و اشتباهی است و ترجمه قرآن نه‌تنها از ارزش اعجاز و اعتبار قرآن نمی‌کاهد؛ بلکه باعث می‌شود تعداد بیشتری از مردم پی به بی‌نظیر بودن و بی‌مانند بودن قرآن ببرند و جنبه اعجاز قرآن بیشتر از پیش برای آنان نمایان شود و قرآن علاقه‌مندان بیشتری پیدا کند.

قرآن کریم کتاب هدایت است و در آن مجموعه‌ای از دستورات، پندها، موعظه‌ها و قصص مطرح شده است که هر کدام به جنبه‌ای از زندگی انسان نظر دارد و از آن آموزه‌ها می‌توان قواعد و دستورالعمل‌هایی که بهداشت و سلامت روانی را تأمین می‌کند، استفاده کرد. خداوند بیان درمان و نسخه شفابخش خویش (ذکر خدا) را درمان نهایی هرگونه اضطرابی می‌داند؛ سپس با بیان آموزه‌ها و دستورهایی می‌کوشد تا انسان با به‌کارگیری آنها توازن و تعادل شخصیتی را در خود ایجاد نماید. *قُلْ هُوَ الَّذِي آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءً (فصلت: ۴۴)*؛ «بگو این کتاب برای کسانی که ایمان آورده‌اند، سراسر هدایت و درمان است» (ترجمه انصاریان).

حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «برای دردهایتان، از قرآن سلامت بخواهید و با قرآن بر سختی‌ها یاری جوئید» (سیدرضی، ۱۴۱۴: خطبه: ۱۷۶)؛ حال چگونه ممکن است وقتی کسی زبان قرآن را نمی‌فهمد، بدون ترجمه آن بتواند دردهای خود را درمان نماید و سلامت جسم و روح خود را از آیات الهی قرآن طلب نماید؟ بنابراین اگر نیک بنگریم و ژرف بیندیشیم، درمی‌یابیم که با ترجمه آیات قرآن می‌توان از مفاهیم اعجازانگیز آن در زندگی استفاده نمود و دردهای خود را به‌وسیله نورانیت آیات الهی درمان نمود و از این طریق به آرامش رسید. از طرفی دیگر با ترجمه درست و صحیح آیات الهی نه تنها از ارزش و اعتبار قرآن چیزی کاسته نمی‌شود؛ بلکه بر ارزش و اعتبار آن افزوده می‌شود و از این طریق همگان به اعجاز بی‌نظیر قرآن پی خواهند برد و علاقه‌مندان بسیاری پیدا خواهد کرد.

حضور پرننگ مضامین قرآنی را در معماری اسلامی به‌خصوص تزئینات داخلی و خارجی مسجد شیخ لطف‌الله در اصفهان نیز می‌توان مشاهده کرد. این مسئله نمودی از نقش مهم قرآن در فرهنگ و معماری جوامع اسلامی است.

منابع و مأخذ:

کتاب‌ها

قرآن کریم

- ابن تیمیه، تقی الدین ابوالعبّاس احمد. (۱۴۰۴ق). دقائق التفسیر الجامع لتفسیر ابن تیمیه، محقق: محمد السید الجلیند، چاپ سوم، ناشر: مؤسسه علوم قرآن دمشق.
- ارگایل، مایکل. (۱۳۸۲). روان‌شناسی شادی. ترجمه: بهرامی، فاطمه و دیگران، ناشر: جهاد دانشگاهی اصفهان.
- حیدری، محمد. (۱۳۸۱). معجم الأفعال المتداولة. قم: المركز العالمی للدراسات الإسلامیه.
- رشیدرضا، محمد. (۱۹۹۰م). تفسیر القرآن الحکیم (تفسیر المنار). ج ۹، ناشر: هیئته المصریه العامه للکتاب.
- سیدرضی، محمد. (۱۴۱۴ق). نهج البلاغه، چاپ اول، محقق و مصحح: عطاردی، عزیزالله، خطبه: ۱۷۶، ناشر: قم، مؤسسه نهج البلاغه.
- شحاته، عبدالله محمود. (۲۰۰۲م)، علوم قرآن، ناشر: قاهره، دارغریب.
- شعیبی، علی شواخ اسحاق. (۱۴۰۳ق). معجم مصنفات القرآن الکریم. ج ۲، ریاض: دارالرفاعی.
- صادق زاده قمصری، علیرضا. (۱۳۸۰). تربیت اسلامی ویژه آسیب‌شناسی تربیت دینی، ناشر: نشر تربیت اسلامی.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۷ق). المیزان فی تفسیر المیزان. ج ۱۱، چاپ سوم، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- طریحی، فخرالدین. (۱۳۷۵). مجمع‌البحرین. جلد ۶، چاپ سوم، تحقیق: حسینی، سید احمد، تهران: کتابفروشی مرتضوی.
- فولادوند، محمد مهدی. (۱۴۱۸ق). ترجمه قرآن کریم. چاپ سوم، تهران: دفتر مطالعات و تاریخ و معارف اسلامی.
- القطان، مناع بن خلیل. (۱۴۲۱ق). مباحث فی علوم القرآن. ناشر: مکتبه المعارف للنشر والتوزیع.
- کارل، آلکسیس. (۱۳۵۸). نیایش. ترجمه: شریعتی، محمد تقی، ناشر: تهران: حسینیه ارشاد.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۵). الاصول من الکافی. ج ۲، ناشر: دارالکتب الاسلامیه.
- گنجی، حمزه. (۱۳۷۸). بهداشت روانی. ناشر: تهران: ارسباران، بهار.
- معرفت، محمد هادی. (۱۳۸۲). تاریخ قرآن. چاپ پنجم، ناشر: تهران: سمت.
- (۱۳۷۹). التفسیر والمفسرون. ج ۱، قم: مؤسسه فرهنگی التمهید.
- موسوی خمینی، روح‌الله. (۱۳۹۵). شرح حدیث جنود عقل و جهل. چاپ شانزدهم، ناشر: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- (۱۳۷۸). صحیفه امام. ج ۲۰، ناشر: مرکز تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

مقالات

آذرنوش، آذرتاش. (۱۳۷۶). مقاله: تاریخ ترجمه از عربی به فارسی، مجله ترجمان وحی، شماره اول، مؤسسه فرهنگی ترجمان وحی.

گلزاری، شبنم. (۱۳۹۴). «مسجد شیخ لطف‌الله، یادگاری کم‌نظیر از دوران صفویه». مجله رشد آموزش هنر، شماره ۴۱، ۵۳-۵۱.

عبّاسی، اکبر. (۱۳۸۵). «دین و سلامت روان». مجله حدیث زندگی، شماره ۹، ۱۲.

محسنی ناغانی، سیروس. (۱۴۰۲). «حکمت مساجد اسلامی با تکیه بر مسجد شیخ لطف‌الله». مجله علوم انسانی و اسلامی در هزاره سوم، دوره ۷، شماره ۲، ۴۲۶-۴۰۹.